

Горбова Наталія
студентка 5 курсу
соціально-психологічного
факультету

Науковий керівник
кандидат психологічних наук,
доцент О.О. Музика

ОСОБЛИВОСТІ ФРУСТРАЦІЙНИХ РЕАКЦІЙ РЕЛІГІЙНО СПРЯМОВАНИХ ТА ТВОРЧО ОБДАРОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

В умовах, продиктованих сучасністю, особистість повсякчас відчуває фрустрованість потреб, бажань, цілей. За С.Розенцвейгом, фрустрація має місце в тих випадках, коли організм зустрічає більш або менш непереборні перешкоди на шляху до задоволення потреб. Фрустрація продукує у кожної особистості індивідуальний спектр емоцій та індивідуальний спосіб реагування і виходу з ситуації фрустрації, який може бути продуктивним або ні. Існує також можливість набуття стану «свободи» від фрустрації, який передбачає максимально комфортний і продуктивний для особистості вихід із фруструючих ситуацій. Особливості такого психічного стану роблять важливим дослідження зв'язку типу реагування в ситуації фрустрації з типом особистості, що дасть змогу, в свою чергу, проаналізувати вплив тих зовнішніх і внутрішніх типотворюючих факторів на особистість, які формують у неї здатність до ефективного виходу з ситуацій фрустрації.

Для реалізації мети дослідження було використано методи анкетування (з метою визначення рівня включеності особистості в релігійно-конфесійну діяльність) і стандартизованого тестування - фрустраційний тест С. Розенцвейга (з метою визначення особливостей реакцій у ситуаціях фрустрації). Вибірку склали три групи досліджуваних: зовнішньо релігійні, внутрішньо релігійні, творчо обдаровані особистості.

Було виявлено, що для осіб із *внутрішньою релігійною спрямованістю* характерним є імпульсивний напрямок реакцій; тип фрустраційних реакцій „з фіксацією на задоволенні потреби”. Це вказує на притаманну їм спрямованість на дію у проблемних ситуаціях з огляду на морально-етичні цінності, повагу до інших особистостей, прагнення досягнути компромісного рішення у спірних питаннях. Домінування такого типу реакцій є оптимальним варіантом «свободи» від фрустрації.

Для осіб із *зовнішньою релігійною спрямованістю* характерним є екстрапульсивний напрямок реакцій; типи реакцій „з фіксацією на задоволенні потреби” і „з фіксацією на самозахисті”. Це свідчить про те, що для їх поведінки характерними є ворожість, дорікання,

звинувачення оточуючих зокрема фрустраторів. Це вказує на «несвободу» від фрустрації, неадекватну самооцінку, завищені вимоги до оточуючих. Ефективно діяти у фруструючих ситуаціях заважає прагнення заперечити свою провину, довести свою правоту, показати себе з кращого боку.

Для *творчо обдарованих особистостей* характерним є імпульсивний напрямок фрустраційних реакцій і тип фрустраційних реакцій „з фіксацією на задоволенні потреби”, домінуючими факторами є інтропунітивність «з фіксацією на задоволенні потреби», «з фіксацією на самозахисті», імпульсивність «з фіксацією на задоволенні потреби» (в деяких випадках у поєднанні з інтропунітивністю «з фіксацією на задоволенні потреби»). Загалом, це свідчить про неконфліктність, моральність і етичність поведінки цієї категорії особистостей. Імпульсивність «з фіксацією на задоволенні потреби», як зазначалось вище, виявляючись у спрямованості на дію у проблемних ситуаціях, з огляду на морально-етичні цінності, повагу до інших особистостей, прагнення досягнути компромісного рішення у спірних питаннях, є оптимальним варіантом «свободи» від фрустрації. Інтропунітивність «з фіксацією на самозахисті» вказує на особистість, яка здатна визнати свою провину, але не прагне самостійно її вирішити (і взагалі, в меншій мірі прагне до вирішення ситуації). На відміну від цього, респондентам, домінантним для яких виявився фактор інтропунітивності «з фіксацією на задоволенні потреби», притаманна здатність до самостійного вирішення проблемних ситуацій, прийняття відповідальності за подальше розгортання подій. Це характеризує їх як відповідальних і самостійних.

Отримані результати показують, що фрустраційні реакції внутрішньо релігійних і творчо обдарованих особистостей є в значній мірі подібними між собою і відмінними від фрустраційних реакцій зовнішньо релігійних особистостей. Такому реагуванню в ситуаціях фрустрації, яке дозволяє максимально наблизитися до стану «свободи» від фрустрації внутрішньо релігійним і творчо обдарованим особистостям, сприяє постійний самоаналіз, саморегуляція, саморозвиток, прагнення наблизитися до Я-ідеального (для внутрішньо релігійних особистостей – це образ людини, вільної від гріха; для творчо обдарованої – образ аутентичного митця), корекція поведінки згідно з гуманістичними релігійними нормами (для внутрішньо релігійних особистостей) і естетично-моральними цінностями (для творчо обдарованих особистостей), налагоджений і врівноважений завдяки веденню внутрішнього діалогу, активації архетипу Бога в собі, пошуку натхнення в собі і черпання з нього

образів для реалізації їх в продуктах творчості зв'язок свідомості з підсвідомим, який дозволяє позбутися невротичної поведінки. Крім того, не виключена можливість терапевтичного впливу релігії і арттерапевтичного впливу мистецтва, який повсякчас відчувають на собі внутрішньо релігійні і творчо обдаровані особистості.

Наше дослідження не претендує на вичерпне висвітлення проблеми. Отримані дані не можуть бути поширеними на генеральну сукупність. Перспективним напрямком досліджень є розширення вибірки, виявлення особливостей фрустраційних реакцій творчо обдарованих особистостей у сфері науки, техніки тощо.